

Den Haag berichtte dat de situatie hem zou kunnen nopen om zonder zodanige machtiging naar het hart van de Republiek door te stoten. Gerbrandy, kennelijk op de hoogte van de uit Batavia binnengekomen vertogen, hield op de 14de een radiotoespraak voor de NCRV waarin hij de kabinetten-Schermerhorn en -Beel van ongrondwettig handelen betichtte en van Mook aanspoorde om door te zetten. 'Heel Batavia', zei hij, 'en heel het lijdende volk van Nederlands-Indië . . . schreeuwt om hulp en uitkomst! Die kreet verstaan en daarnaar handelen betekent opklaring in Indië, opklaring in Nederland, opklaring in een groot deel van de wereld!'¹

Nu, die 'opklaring in Nederland' zou, dat besepte het Comité Rijkseenheid, met massale stakingen gepaard gaan. Om die te keren begon het comité aan de vorming van een Organisatie van Stakingsbrekers: vrijwilligers konden zich opgeven om in elk geval de openbare nutsbedrijven gaande te houden.

Het kabinet-Beel liet Gerbrandy straffen voor zijn radiotoespraak: de regeringscommissaris voor het radiowezen legde hem begin september een twee maanden durend verbod op om voor de radio te spreken. Toen het kabinet vervolgens aanvaardde dat een door de Verenigde Naties ingestelde Commissie van Goede Diensten zich met het Nederlands-Indonesisch conflict ging bemoeien, stond voor het Comité Rijkseenheid vast dat Indië verloren zou gaan. Gerbrandy en Welter vroegen een audiëntie bij koningin Wilhelmina aan – op advies van het kabinet weigerde zij hen te ontvangen. Nadien kwam het denkbeeld van de staatsgreep tot nieuw leven en in dat kader werd nu, gezien het feit dat de Eerste Politionele Actie het prestige van de strijdkrachten had versterkt, contact opgenomen met generaal Kruls, de chef van de generale staf, en met generaal Spoor. Gerbrandy zocht Kruls op om, aldus deze in zijn in '75 verschenen memoires², 'de mogelijkheid van een machtsovername met behulp van de strijdkrachten' te bespreken. 'Ik heb hem', schreef Kruls verder, 'de vraag gesteld waar of hij dacht dat hij en ik binnen vier-en-twintig uur na een dergelijke stunt zouden zijn en hem daarna tevens mijn antwoord gegeven: 'veilig op het politiebureau.'³

De datum van dit gesprek is niet bekend – wèl dat Gerbrandy niet de moed opgaf. Op 3 februari '48 sprak hij, samen met Welter, over zijn

¹ Aangehaald in *Een vrij zinnige houding*, p. 254–55. ² Kruls noemde Gerbrandy niet maar schreef slechts over 'een door mij hogelijk gewaardeerd politicus die ik zelfs een staatsman zou willen noemen' (H. J. Kruls: *Generaal in Nederland* (1975), p. 195) – het lijkt geen twijfel dat hij daar Gerbrandy mee bedoelde. ³ A.v.